

---

---

## **ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ**

УДК 502.2 – 332.334

**О. І. ДРЕБОТ,**  
*професор, доктор економічних наук,  
заступник завідділом економіки природокористування в агросфері  
Інституту агроекології і природокористування НААН України  
(Київ)*

### **ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ У ЛІСІВНИЦТВІ ТА ЛІСОПРОМИСЛОВІЙ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ**

*Досліджено термін “природокористування” в його прикладному значенні “об’єкт праці” у складі лісівництва і в тісному зв’язку з лісопромисловою галуззю України. Доведено, що об’єктом природокористування і праці при здійсненні агроекологічного лісівництва є не ліс, а земля; вилучена ж з лісів деревина для виробництва лісових матеріалів є його продукцією.*

**Ключові слова:** деревина, землекористування, земля, категорії, ліс, матеріали, природокористування.

---

**O. I. DREBOT,**  
*Professor, Doctor Econ. Sci.,  
Deputy Head of the Department of Nature Management in the Agrosphere,  
Institute of Agroecology and Nature Management of the NAAS of Ukraine  
(Kyiv)*

### **NATURE MANAGEMENT ECONOMY IN UKRAINE’S FOREST-GROWING AND TIMBER INDUSTRY**

*The term “nature management” is studied in its applied meaning as a “labor object” within the forest-growing branch closely connected with Ukraine’s timber industry. It is proved that the object of the nature management and labor at a realization of the agroecological forest-growing is not a forest, but the land, and the timber taken from forests for the production of wood materials is its product.*

**Keywords:** wood, land use, land, categories, forest, materials, nature management.

“Природокористування – сфера виробничої та наукової діяльності, вся купність засобів, які застосовує суспільство задля комплексного вивчення, освоєння, використання, відновлення, поліпшення й охорони природного середовища та природних ресурсів з метою розвитку продуктивних сил, забезпечення сприятливих умов життєдіяльності людини” \* – таке визначення цього терміна наводить Вікіпедія. Є ще багато інших описів його змісту, хоча на практиці задіяно переважно більш “приземлені” компоненти природи, які мають фізичні та екологічні виміри. Саме останній факт створює наукові принципи обліку та моніторингу їх змін

---

© **Дребот Оксана Іванівна (Drebot Oksana Ivanivna), 2016;** e-mail: drebot\_oksana@ukr.net.

\* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.google.com.ua/search?client=opera&q=природокористування+це&sourceid=opera&ie=UTF-8&oe=UTF-8>.

і впливу на навколишнє природне середовище, які, у свою чергу, використовуються для оцінки стану природних ресурсів, раціонального використання та відновлення продуктивних сил і утримання екосистем у стані екологічної рівноваги.

У теорії природокористування природні ресурси за видами використання поділяються на ресурси загального і спеціального природокористування. Якщо визначення "загальне природокористування" не має комерційного підтексту, то термін "спеціальне використання природних ресурсів" асоціюється з виробничою і підприємницькою діяльністю, наприклад, з видобуванням мінералів, нафти і газу. Нормативно-правові акти з лісівництва і дискурс мало спрямовані на їх предметний зміст у сфері природокористування, й особливо використання лісових ресурсів: "В Україні сільськогосподарські угіддя займають 41,84 млн. гектарів, ... виробляється близько 5 відсотків світового обсягу мінерально-сировинних ресурсів, загальний обсяг лісокористування становить 14,4 млн. м<sup>3</sup>"\*. Отже, використання невідновлюваних мінерально-сировинних ресурсів за економічним змістом прирівнюється до лісокористування, а фізичні обсяги відновлюваних легко вимірюються кількістю вирощеної та реалізованої на ринку суб'єктам лісопромислової діяльності деревини. Вирощувана деревина є відновлюваним ресурсом, точніше — продукцією лісогосподарського виробництва, яку не можна порівнювати з видобуванням і реалізацією корисних копалин.

Таким чином, **мета статті** — провести аналіз, що є об'єктом праці в агроекологічному лісівництві та його головною продукцією в галузі лісогосподарського виробництва. Це дозволить полегшити визначення видів використання природних ресурсів землекористувачами, лісогосподарськими підприємствами, а також суб'єктами інших видів економічної діяльності у межах облікової категорії "землі лісові". Об'єктом нашого дослідження є земля і земельні ресурси (як об'єкт природокористування в галузі лісогосподарського виробництва) на рівні ідентифікованих землекористувачів у межах земельних угідь у разі відповідного оформлення майнових прав на земельну ділянку, в тому числі в кордонах суб'єктів адміністративно-територіального поділу країни, а предметом — ефективність виробництва головної продукції лісогосподарського виробництва (вирощування і вилучення деревини з метою виробництва лісових матеріалів, необхідних суб'єктам лісопромислового виробництва), питання розрахунку та сплати земельної ренти.

#### **Окремі аспекти європейського законодавства щодо лісівництва**

На систему обліку землекористування та його розподіл за попитом між суб'єктами економічної діяльності Україна перейшла ще у 1998 р., затвердивши належним чином Інструкцію із заповнення державної статистичної звітності з кількісного обліку земель. В її основу було покладено Стандартну статистичну класифікацію землекористування ЄЕК ООН. Разом з тим у графі "Ліси та інші лісовкриті площі" було допущено ряд істотних недолугостей, які змінюють екологічний зміст і економічне призначення відповідних облікових категорій земельних ресурсів (і це не без участі менеджерів лісового господарства і лісової науки, які їх охоче сприйняли і активно не помічають).

Важлива інформація міститься в документі Департаменту лісівництва ФАО ООН "Розробка ефективної лісової політики", яка свідчить про те, що використовувані в ньому позначення та виклад матеріалу не означають вираження будь-

---

\* Право природокористування: поняття й види. Загальне та спеціальне природокористування [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://textbooks.net.ua/content/view/1955/>.

якої позиції ФАО щодо правового статусу чи рівня розвитку будь-якої країни, території, міста або району \*. Останнє говорить про те, що кожній країні необхідно самостійно шукати шляхи вдосконалення своєї державної політики в галузі лісівництва з урахуванням існуючого європейського досвіду.

Розроблені цим Департаментом лісівництва принципи управління встановлюють 10 визначальних положень, серед яких виняткове значення має таке: *перегляд “політики вимагає чіткого розуміння національного контексту, а також підтримки на високому політичному рівні, та між зацікавленими сторонами конкретних виробників, а також виробленої ними продукції, незалежно від того, запатентовані вони чи ні” \*\**. При цьому в європейських країнах показники економічної діяльності при використанні лісових земель не дістають належного висвітлення у працях з лісівництва.

У цьому напрямі в українському лісівництві зроблено зовсім мало. В основу еколого-економічних механізмів державної політики у цій галузі все ще покладено так звані принципи поділу лісів на групи і категорії, хоча в європейському законодавстві існує їх поділ на дві облікові категорії: “землі лісові для вирощування деревини” і “землі лісові, не призначені для вирощування деревини” \*\*\*. Ми не припускаємося помилки в перекладі українською зазначених термінів, оскільки ще у 1995 р. було запроваджено термін “area of forest available for wood supply”, тобто “землі лісові”, адже до них належать не тільки земельні ділянки, які вкриті ліською рослинністю на момент таксації, а й ті, які є “зазвичай частиною лісових ділянок, що тимчасово не вкриті лісом у результаті втручання людини або з природних причин, але які, як очікується, мають повернутися до лісу” \*\*\*\*.

Окремо слід зазначити, що кожна європейська країна з усталеною капіталістичною системою господарювання має властиві їй схеми господарювання, починаючи навіть з визначення терміна “ліс” [1]. У питаннях законодавчого визначення землекористування для лісівництва завжди має йтися про облікову категорію “землі лісові”, яка включає всі облікові категорії екологічного стану нижніх рівнів, що є у складі лісових екосистем.

### **Земля – головний природний ресурс лісівництва**

Достовірним джерелом оцінки природокористування за кількісними і якісними показниками в частині використання земель, які знаходять попит як продуктивна сила, є дані про розподіл земельного фонду за обліковими категоріями землекористування (табл. 1, рис. 1).

Найважливіше, що показують наведені дані, – це домінування облікової категорії “землі сільськогосподарські”, площа яких становить 42745 тис. га, або 70,8% території країни. До облікової категорії “землі лісові та інші лісисті” (вони ж – землі лісгосподарського призначення – ЗЛГП) віднесено 10624 тис. га (17,6% загальної площі), що є також досить вагомим природним ресурсом і продуктивною силою. Їх

\* Developing effective forest policy – A guide / Food and Agriculture Organization of the United Nations. – Rome, 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fao.org/docrep/013/i1679e/i1679e00.htm>.

\*\* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fao.org/docrep/013/i1679e/i1679e00.htm>.

\*\*\* Terms and definitions applied in the UN-ECE/FAO Temperate and Boreal Forest Resources Assessment 2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unecce.org/forests/fra/definit.html>.

\*\*\*\* Там же.

належне використання має приносити зиск національній економіці, але у складі ДЗКУ встановлено облікову категорію "ліси та інші лісовкриті площі", з чого виходить, що об'єктом праці є не земля, а ліс. До того ж, у складі облікової категорії землекористування "землі лісові та інші лісисті" (за ДЗКУ – "ліси та інші лісовкриті площі"), на відміну від облікової категорії "сільськогосподарські угіддя", облікова категорія "лісогосподарські угіддя" навіть не встановлена (хоча саме вона і є продуктивною силою для вирощування і реалізації деревини). Йдеться про продуктивне використання ЗЛГП (див. рис. 1), у межах яких близько 90% становлять лісогосподарські угіддя, де виробничу діяльність здійснюють землекористувачі.

Таблиця 1

Земельний фонд України станом на 1 січня 2014 р. \*

(тис. га)

Види основних земельних угідь та економічної діяльності	Площа земель		Зміни (+; -) з 01.01.2006 р. по 01.01.2014 р.		
	всього	% від загальної площі України	за весь період	у тому числі за	
				2006–2012 рр.	2013 р.
Сільськогосподарські землі... у тому числі сільськогосподарські угіддя.....	42745	70,8	-198,1	-186,6	-11,5
Землі лісові та інші лісисті **	41525,8	68,8	-196,4	-185,9	-10,5
Інші облікові категорії землекористування першого рівня...	10624	17,6	120,7	117,7	3,0
Води (території, що вкриті поверхневими водами).....	4563,1	7,6	-	-	-
Разом.....	2422,9	4,0	6,0	6,1	0,1
	60354,9	100,0	0,1	0,1	0,0

\* Складено автором за даними Державного земельного кадастру України (ДЗКУ).

\*\* У складі ДЗКУ тривалий час, практично з моменту прийняття Земельного кодексу України, ця облікова категорія землекористування має назву "ліси та інші лісовкриті площі" (певно, через нефаховий переклад з англійської на українську).

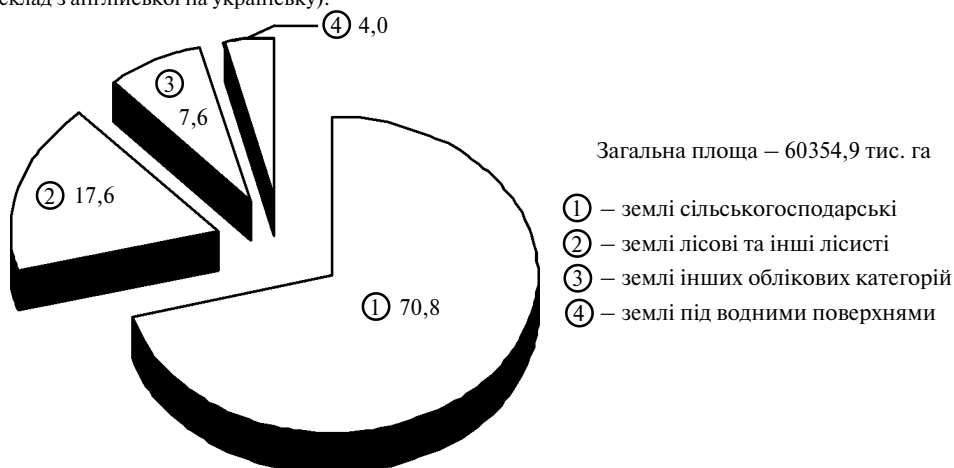


Рис. 1. Поділ території України (землі) за екологічним станом та економічним призначенням (тис. га)

Складено автором за даними Державного земельного кадастру України (ДЗКУ).

#### Землі лісогосподарського призначення та наявність у їх складі лісових екосистем

Заслуговують на увагу показники розподілу ЗЛГП у межах категорії "лісогосподарські підприємства", яка містить дані про землекористувачів, що розрізняють-

ся за своїм еколого-економічним призначенням, у тому числі про спеціалізовані лісгосподарські підприємства, лісомеліоративні станції, лісокомбінати, військові лісгоспи, які є юридичними особами. Це виключає їх прикладне використання для зваженої оцінки й прийняття організаційно-технічних рішень щодо господарювання. За 25 років, що минули з моменту проголошення земельної реформи, її головне завдання – організація раціонального використання та охорона земель у галузі лісівництва – “зуміли” перевести в площину використання лісових ресурсів, що зовсім не одне й те саме. Залишаються чинними “за умовчанням” термін “ліси та інші лісовкриті площі”, а також встановлений, згідно з Лісовим кодексом України, термін “лісокористувачі” замість зрозумілого і такого, що відповідає дійсності та Земельному кодексу України, терміна “землекористувачі”.

Для належного встановлення об’єкта праці слід розуміти сутність організаційно-адміністративного поділу земельних ресурсів, здійсненого згідно із ст. 19 Земельного кодексу України (табл. 2).

Легко помітити, що такий облік є недостатньо досконалим, бо належним чином не відображає розподіл земельних ресурсів за цільовим призначенням, що є основою організації впорядкованого землекористування, адже об’єкт обліку “ліси та інші лісовкриті площі” в дійсності є об’єктом праці – це земля. Цільове призначення встановлюється згідно із ст. 20 Земельного кодексу України: “Віднесення земель до тієї чи іншої категорії здійснюється на підставі рішень органів державної влади... та органів місцевого самоврядування відповідно до їх повноважень” \*. Зазначені “спеціалізовані лісгосподарські підприємства, лісомеліоративні станції, лісокомбінати...” \*\* практично мало відповідають суті справи, а “лісомеліоративні станції” в Україні вже давно не працюють.

Отже, підставою для реєстрації цільового призначення використання землі як об’єкта економічних відносин між її власником і суб’єктом господарювання є не стан рослинного покриву на земельній ділянці, а наявність правовстановлюючого свідчення про цільове призначення землекористування. Норма Лісового кодексу України про те, що “усі ліси на території України, незалежно від того, на землях яких категорій за основним цільовим призначенням вони зростають, та незалежно від права власності на них, становлять лісовий фонд України і перебувають під охороною держави” \*\*\*, відповідала зовсім іншим політико-економічним принципам управління економікою країни. Так, важко уявити, наприклад, що в межах недержавних сільськогосподарських підприємств (див. табл. 2) у складі лісових земель, розміщених, як правило, невеликими ділянками або у вигляді лісосмуг чи захисних насаджень, у тому числі в межах сільськогосподарських угідь, “нормативно-правове регулювання з ведення лісового господарства” має належати до повноважень “...центрального органу виконавчої влади (ЦОВВ. – Д.О.І.), що забезпечує формування державної політики у сфері лісового господарства” (ст. 28) \*\*\*\*. Те саме стосується інших суб’єктів господарювання, тим більше – з невиразним трактуванням “нормативно-правове регулювання з ведення лісового господарства”.

\* Земельний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14/page5>.

\*\* Лісовий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>.

\*\*\* Там же.

\*\*\*\* Там же.

Таблиця 2  
**Наявність облікової категорії землекористування "ліси та інші лісовкриті площі" за основними власниками і землекористувачами (за ДЗКУ) станом на 1 січня 2014 р.**

Основні власники землі та землекористувачі	Загальна площа земель		Частка		Сільськогосподарські землі		Ліси та інші лісовкриті площі (точніше – землі лісові)		Частка до загальної площі	
	тис. га		%		тис. га		тис. га		%	
	всього	у тому числі сільськогосподарські угіддя	всього	у тому числі сільськогосподарські угіддя	всього	у тому числі сільськогосподарські угіддя	всього	у тому числі сільськогосподарські угіддя	всього	у тому числі сільськогосподарські угіддя
Недержавні сільськогосподарські підприємства.....	15758,5	15430,5	26,1	15272,0	191,5	1,8				
Державні сільськогосподарські підприємства (всього).....	1144,3	1001,5	1,9	958,8	81,0	0,8				
Міжгосподарські підприємства.....	10,0	1,3	0,0	1,2	8,5	0,1				
Громадяни, яким надано землі у власність і користування.....	20800,5	20205,2	34,5	20163,4	19,2	0,2				
Заклади, установи, організації (культури, науки, освіти, охорони здоров'я та ін.).....	717,2	218,0	1,2	117,2	145,9	1,4				
Промислові та інші підприємства.....	545,9	129,0	0,9	125,8	5,4	0,1				
Підприємства та організації транспорту і зв'язку.....	641,5	45,4	1,1	45,3	123,7	1,2				
Частини, підприємства, організації, установи, навчальні заклади оборони.....	401,1	56,7	0,7	56,1	144,7	1,4				
Організації, підприємства і установи природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення.....	504,2	24,2	0,8	23,5	275,5	2,6				
Лісогосподарські підприємства.....	8681,9	147,9	14,4	140,2	8118,0	76,4				
Водогосподарські підприємства.....	256,2	10,7	0,4	9,8	11,6	0,1				

Закінчення таблиці

Спільні підприємства, міжнародні об'єднання і організації з участю українських, іноземних юридичних та фізичних осіб.....	88,4	0,1	85,1	84,8	0,0	14,1
Підприємства, які повністю належать іноземним інвесторам.....	14,2	0,0	13,6	13,5	0,0	100,0
Землі запасу та землі, не надані у власність та постійне користування в межах населених пунктів (які не надані у тимчасове користування).....	10791,0	17,9	5375,4	4514,2	1499,4	14,1
Всього земель.....	60354,9	100,0	42744,5	41525,8	10624,4	100,0

## Лісівництво і лісопромислова галузь

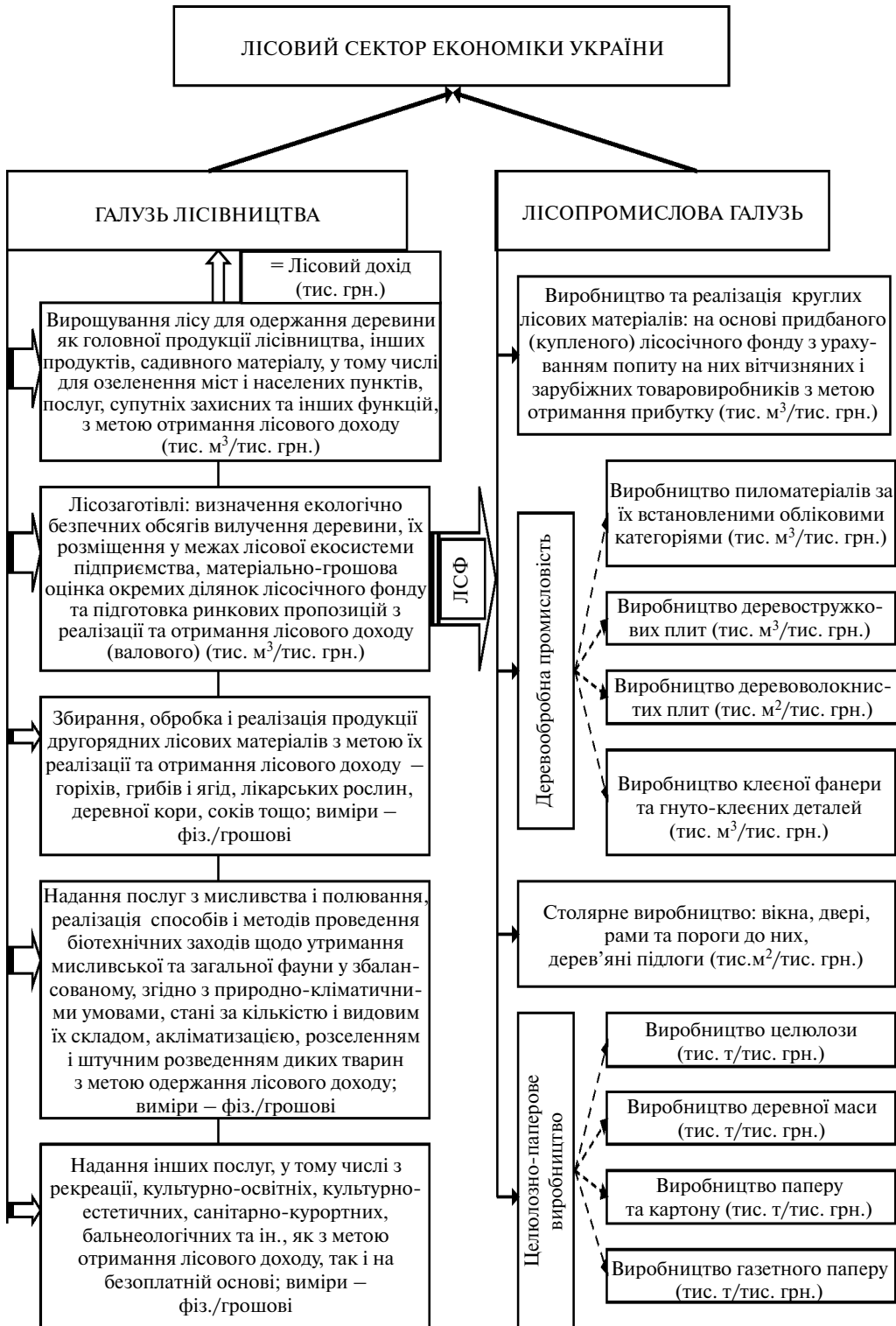
Так склалося, що лісівництво і лісопромислове виробництво тісно пов'язані, адже вони традиційно здійснювали свою діяльність і розвивалися паралельно ще з часів заснування Лісового департаменту (1798 р.). Сфера його дії офіційно визначалась Інструкцією з лісовпорядкування як керівним економічним принципом організації лісового господарства: "...Вимога безперервного користування лісом, яка забезпечувала організацію постійно діючих підприємств лісівництва ... виходячи з того, що лісове господарство і лісоексплуатація є послідовними і взаємозалежними виробничими процесами, здійснення яких має проводитись в ув'язці з максимальною економією коштів і праці" \*.

Наведена норма про "послідовність і взаємозалежність виробничих процесів" агроекологічного лісівництва і лісової промисловості визначається їх органічною єдністю в межах національних вимірів, не говорячи вже про патріотичні мотиви щодо розвитку національної економіки, адже експорт лісових матеріалів у круглому (необробленому) вигляді або як пиломатеріалів низького рівня технологічної обробки призводить до негативних наслідків, зокрема, до скорочення робочих місць в Україні. Завдяки довгостроковому досвіду в Україні було науково обгрунтовано схеми ув'язки лісівництва з лісопромисловою галуззю, необхідність якої в умовах ринкової економіки не відпала. Інша справа – необхідність пристосувати їх через економічні механізми до ринкових засад, запровадивши конкуренцію та прозорість при формуванні ринкових цін на деревину, яка підлягає вилученню з лісових екосистем (лісосічний фонд – ЛСФ), а також на лісові матеріали на відповідних ринках, провідною ланкою якого є головна продукція лісівництва – деревина у стані росту (лісосічний фонд) \*\*. Остан-

\* Инструкция по устройству государственного лесного фонда СССР. – Ч. I : Полевые работы / Государственный комитет по лесной, целлюлозно-бумажной, деревообрабатывающей промышленности и лесному хозяйству. – М., 1964. – С. 7.

\*\* Термін періоду централізованого державного управління лісами, який означав обсяг деревини, що призначався для вилучення з лісових екосистем та її продажу суб'єктам лісопромислового виробництва для заготівлі лісових матеріалів, їх переробки та реалізації.

ній є товаром і має підлягати вільному та прозорому продажу суб'єктам лісопромислової галузі для виробництва ними лісових матеріалів, їх переробки і реалізації (рис. 2).



**Рис. 2. Організаційно-технологічна структура лісового сектору економіки України**

Складено автором за [2].



Лісокористування здійснюють взаємозалежні виробництва з лісівництва і лісової промисловості. У Лісовому кодексі України немає визначення терміна “лісокористувач”. З його контексту тільки випливає, що він (лісокористувач) як юридична чи фізична особа існує, при цьому поділяється на дві істотно відмінні облікові категорії: “постійні лісокористувачі” й “тимчасові лісокористувачі” з не менш відмінними правами і обов’язками. Також вживається термін “лісокористування” в прямому розумінні – користування деревиною. Зазначимо, що, за офіційним обліком лісгосподарської діяльності за 2014 р. (форма № 3-ЛГ – річна), було вироблено 18833,2 тис. м<sup>3</sup> лісових матеріалів, з них 8218,6 тис. м<sup>3</sup> – від так званих рубок головного користування (РГК), тобто з платою (хоча й символічною) за вироблені лісові матеріали. Шляхом рубок проміжного користування (РПК) вироблено 10114,6 тис. м<sup>3</sup>.

Нескладні розрахунки показують, що плата українському народу (державі) за вилучену деревину як продукцію лісівництва становить в середньому 49,57 грн./га, з урахуванням загальної площі лісів у 8212 тис. га, у тому числі у складі державного лісівництва – 6600,2 тис. га облікової категорії “землі лісові”. Отже, це майже символічна плата. Чи відповідає такий результат господарської діяльності землекористувачів галузі державного лісівництва інтересам національної економіки? Напевно, ні, але чому це нікого не цікавить?

Наведена у державних статистичних спостереженнях (форма № 3-ЛГ) таблиця “Заготівля ліквідної деревини”, м’яко кажучи, нагадує давно минуле лісівництва, коли термін “ліквідна деревина” був складовою матеріально-грошовою оцінки лісосічного фонду, а в побуті вживалися терміни “деревина” або “ліс” у значенні “лісові матеріали”. У такому вигляді інформація за формою № 3-ЛГ “Лісгосподарська діяльність” є мало потрібною, адже легко довести, що вилучення деревини з лісових екосистем не досягає 2,5 м<sup>3</sup>/га (товарні лісові матеріали – 2,2 м<sup>3</sup>/га; за формою 3-ЛГ – “Заготівля ліквідної деревини”). На середній вік лісових екосистем увага не звертається, хоча це має винятково важливе значення в еколого-економічному контексті. Так, у спеціалістів з лісівництва та екології не може не викликати турботи середній вік лісонасаджень (на 1 січня 2011 р.): дубові низькостовбурні насадження – 82 роки; м’яколистяні – 45 років, у тому числі осикові – 42 роки, вільхові – 46 років тощо \*. За таких показників у межах відповідних лісових екосистем неодмінно зменшується середньорічний приріст деревини, отже, різко знижуються їхні найбільш цінні для навколишнього природного середовища фізіологічні функції – поглинання вуглекислого газу і вироблення кисню, не кажучи вже про біологічну стійкість лісонасаджень і якість деревини у стані росту.

Історично в українському лісівництві поділу лісгоспів на постійних і тимчасових лісокористувачів ніколи не було; немає його і в лісовому законодавстві європейських країн. Згідно з чинним Лісовим кодексом України (ст. 19), “постійні лісокористувачі мають: 1) право самостійно господарювати в лісах; 2) виняткове право на заготівлю деревини; 3) право власності на заготовлену ними продукцію та доходи від її реалізації” \*\*. Так, “право самостійно господарювати в лісах” звужує

\* Довідник лісового фонду України за матеріалами державного обліку лісів станом на 01.01.2011 р. / Державне агентство лісових ресурсів України. – Ірпінь : Українське державне проектне лісовпорядне виробниче об’єднання, 2012. – 130 с.

\*\* Лісовий кодекс України : Закон України від 21.01.1994 № 3852-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>.

встановлені Земельним кодексом України "принципи земельного законодавства", у тому числі один з найважливіших — "невтручання держави в здійснення громадянами, юридичними особами та територіальними громадами своїх прав щодо володіння, користування і розпорядження землею, крім випадків, передбачених законом" \*. Норма "виняткове право на заготівлю деревини" належить до ринкових механізмів і є об'єктом зовсім іншого регулювання, до того ж, продукцією лісозаготівельного виробництва, за чинними державними стандартами, є не деревина, а лісові матеріали певного призначення.

Норма "право власності на заготовлену ними продукцію та доходи від її реалізації" була б справедливою лише у випадку здійснення лісівництва за власні кошти. У разі використання лісгоспами коштів з державного чи місцевих бюджетів на ведення лісового господарства, відновлення лісу, охорону і захист лісових екосистем, побудову й утримання об'єктів виробничої та технічної інфраструктури, технічні заходи і будівництво доріг власність на заготовлену продукцію набуває більш складного змісту і вимагає серйозніших розрахунків, не кажучи вже про розподіл доходів від реалізації продукції лісівництва та лісозаготівельного виробництва тощо.

#### **Продуктивність державного лісівництва за виробництвом продукції (сировини) для лісопромислової галузі**

Головною продукцією агроекологічного лісівництва була, є і буде деревина, вилучена з лісових екосистем за відповідними лісівничими і природоохоронними нормами і правилами. Теоретично найвищого рівня її вилучення мають досягати господарюючі суб'єкти державного лісівництва. З певною мірою вірогідності його можна визначити на основі статистичних спостережень, які розробляються Державною службою статистики України, але без урахування зв'язку кількості вироблених лісових матеріалів з фізичною площею лісогосподарських угідь, у межах яких формуються лісові екосистеми залежно від природно-кліматичних умов і попиту на лісові матеріали.

Цей порядок є не таким досконалим, як за часів, коли в губерніях кінця XIX ст. (1890 р.) земства почали діяти як органи, які вели облік використання земельних угідь і надходжень коштів до казни. Після проголошення Україною незалежності становище щодо зборів за користування лісовими землями, яке склалося ще за радянських часів, практично не змінилось: облік використання земельних угідь і надходжень плати за землю до бюджетів, яка встановлювалася нормами Земельного кодексу України, розпорошується між різними центральними органами виконавчої влади (ЦОВВ). Українським негативним наслідком цього стало поширення тінювих механізмів привласнення ренти за використання земельних угідь. У щорічних законах України про державний бюджет не міститься порівнянь доходів (рентних платежів) за спеціальне використання лісових ресурсів з видатками з державного бюджету відповідним ЦОВВ, що ускладнює контроль і регулювання механізмів плати за землю; проте в галузі використання земель лісових давно є необхідним "перехід від суто економічних принципів розвитку природокористування до узгоджених еколого-економічних засад діяльності" [3].

Вживаний згідно з Лісовим кодексом України термін "лісокористувачі" набуває підприємницького спрямування і руйнує соціально виважений зміст зем-

---

\* Там же. — ст. 5.

лекористування в галузі лісівництва. Нагальна потреба в законодавчому закріпленні терміна “лісокористування” зумовлена ще й тим, що в сучасному дискурсі він набуває дедалі більшого поширення і за змістом навіть прирівнюється до терміна “лісівництво”. Так, лісівництво визначається як “теорія і практика вирощування і невиснажливого використання лісу з метою задоволення потреб народного господарства і населення в деревині та іншій продукції, а також поліпшення лісу і підвищення його водоохоронно-захисних, середовищеутворювальних і соціальних функцій” \*. У свою чергу, лісокористування – це галузь лісівництва, яка включає в себе розвиток і поліпшення методів висадження, захисту, проріджування, пожежного контролю, рубки, вилучення та переробки деревини. Одним з напрямів сучасного лісокористування є лісовідновлення, під час якого здійснюються висадження та догляд за деревами на певній ділянці. Сьогодні також існує багато досліджень з лісокористування, присвячених управлінню лісовими екосистемами і генетичному поліпшенню різновидів дерев \*\*.

Усе ще залишається чинною постанова Кабінету Міністрів України, якою затверджено порядок спеціального використання лісових ресурсів і порядок видання спеціальних дозволів на їх використання \*\*\*, які нічого не змінюють за своїм фінансово-економічним змістом порівняно з попередніми нормативно-правовими актами, що втратили чинність, оскільки вони фактично спрямовані на переважно тіньове подальше вилучення деревини, виробництво і реалізацію лісових матеріалів. Адже лісовими ресурсами лісівнича наука і менеджмент називають збирання грибів і ягід, заготівлю дикорослих плодів і лікарських рослин тощо.

### Висновки

1. Об’єктом природокористування і праці при здійсненні агроекологічного лісівництва є не ліс, а земля. На нашу думку, це має бути відображено в нормативно-правових актах земельного і лісового законодавств, оскільки головною продукцією лісгосподарського виробництва є “ліс” у значенні “деревина”.

2. Виробництво лісових матеріалів в Україні набуло чіткого й змістовного визначення, а саме – як “спеціальне використання лісових ресурсів”, хоча останні є продукцією землеробства, взаємодії з суб’єктами лісозаготівельної та деревообробної промисловості.

3. До складу лісгосподарських підприємств у Державному земельному кадастрі України включено підприємства, які істотно відрізняються за напрямками землекористування і цільовим призначенням, тому сумарні дані по них не можуть використовуватись як з еколого-економічної точки зору, так і для прийняття організаційно-технічних рішень з управління і контролю.

4. Фінансово-економічні показники лісівництва невиправдано ускладнені й розпорошені між відомствами і органами влади, що робить їх практично недосяжними для опрацювання і пошуку шляхів удосконалення природокористування в галузі лісівництва і лісопромислової діяльності.

\* ГОСТ 18486-87. Лесоводство. Термины и определения [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://docs.cntd.ru/document/gost-18486-87>.

\*\* Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Лісокористування>.

\*\*\* Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.05.2007 р. № 761 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/761-2007-п>.

З урахуванням викладеного слід зазначити, що поглиблення змісту природо-користування вимагає прикладного осмислення та вдосконалення земельного, лісового і податкового законодавств щодо здійснення і фінансування лісівництва. Тільки за такої умови стане можливим професійне опрацювання перелічених даних та інших факторів розвитку лісівництва та його співпраці із суб'єктами лісової промисловості, які на ринкових засадах мають здійснювати купівлю лісосічного фонду, його розробку, виробництво і реалізацію лісових матеріалів.

#### Список використаної літератури

1. Shuck A., Paivinen R., Hytonen T., Pajari B. Compilation of Forestry Terms and Definitions [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http://www.efi.int/files/attachments/publications/ir\\_06.pdf](http://www.efi.int/files/attachments/publications/ir_06.pdf).
2. Дребот О.І. Інституціоналізація лісового сектора економіки в контексті сталого розвитку України : моногр. — К. : ДІА, 2012. — С. 308.
3. Фурдичко О.І. Екологічні основи збалансованого розвитку агросфери в контексті європейської інтеграції України : моногр. — К. : ДІА, 2014. — С. 55.

#### References

1. Shuck A., Paivinen R., Hytonen T., Pajari B. Compilation of forestry terms and definitions, available at: [http://www.efi.int/files/attachments/publications/ir\\_06.pdf](http://www.efi.int/files/attachments/publications/ir_06.pdf).
2. Drebot O.I. *Instytutsionalizatsiya Lisovogo Sektora Ekonomiky v Konteksti Stalogo Rozvytku Ukrainy* [Institutionalization of Economy's Forest Sector in the Context of Ukraine's Sustainable Development]. Kyiv, DIA, 2012, p. 308 [in Ukrainian].
3. Furdychko O.I. *Ekologichni Osnovy Zbalansovanogo Rozvytku Agrosfery v Konteksti Evropeis'koi Integratsii Ukrainy* [Ecological Foundations of the Balanced Development of the Agrosphere in the Context of Ukraine's European Integration]. Kyiv, DIA, 2014, p. 55 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 22 квітня 2016 р.